

ISSN 1987-6890

ეკონომიკისა და
სტატისტიკის ეროვნული
სერვისების ცენტრი

EKONOMISTI

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
International Scientific-Analytical Journal

2

2 0 1 3

საქართველოს ეკონომიკა

ვლადიმერ პაპავა

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
წევრ-კორესპონდენტი, პაატა გუგუშვილის სახელობის
ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი*

თამარ თაფლაძე

*პაატა გუგუშვილის სახელობის
ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი*

**საქართველოს ეკონომიკური ბანკოთმშენებლის
პირითაღი ტენდენციებისა და პერსპექტივის შესახებ**

2012 წლის ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ საქართველოში დაიწყო ხელისუფლების მშვიდობიანი შეცვლის პროცესი. ამ ვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ პრიორიტეტების გამოვლენას, რომლებიც საფუძვლად უნდა დაედოს ქვეყნის განვითარების სტრატეგიას. მოცემული ამოცანის გადასაჭრელად კი აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკაში შექმნილ ვითარებაში გარკვევა.

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომ ოცვლეულში საქართველოს ეკონომიკამ დიდი ცვლილებები განიცადა [1]. დამოუკიდებლობის პირველი წლები განსაკუთრებით მძიმე გამოდგა, როცა ყოველგვარი გააზრებული ეკონომიკური პოლიტიკის გარეშე მყოფი ქვეყანა [2] შეიარაღებულ კონფლიქტებში აღმოჩნდა ჩათრეული. მნიშვნელოვანი შეცდომები განსაკუთრებით საწყის ეტაპზე – მბრძანებლურიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისას იქნა დაშვებული [3].

ყველა ამ შეცდომის შედეგად 1993 წელს მთლიანმა შიგა პროდუქტმა 1990 წლის მთლიანი შიგა პროდუქტის 30,73% შეადგინა; 1994 წელს ინფლაციის წლიურმა დონემ 7 840%-ს გადააჭარბა [4, გვ. 98].

1995 წელს წარმატებით განხორციელებულმა ფულადმა რეფორმამ [5] მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევასა [6-8] და 1996-1997 წლებში მთლიანმა შიგა პროდუქტის თითქმის 24%-იან ზრდას შეუწყო ხელი [4, გვ. 98].

საქართველოს ეკონომიკაზე 1998 წლის რუსეთის დეფოლტის უარყოფითმა გავლენამ [5, გვ. 196-197], ხოლო შემდგომში ეკონომიკის რეფორმირებაში დაშვებულმა შეცდომებმა [9], ქვეყანაში საბიუჯეტო და ენერგეტიკული კრიზისები გაამწვავა [10]. 2003 წლისთვის საქართველოს მოსახლეობის 52-55%-ს საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავალი ჰქონდა (მაგალითად, [11, გვ. 61]).

2003 წლის „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ საქართველოში კორუფციასთან ბრძოლა დაიწყო [12], რის შედეგად საბიუჯეტო და ენერგეტიკული კრიზისები დაიძლია. 2005 წლიდან, ახალი საგადასახადო კოდექსის წაყვლით, საგადასახადო ტვირთი მნიშვნელოვნად შემცირდა, ბიზნესის წამოსაწყებად საჭირო პროცედურები არსებითად გამარტივდა, ძალაში ახალი შრომითი კანონმდებლობა შევიდა, რომელმაც დაქირავებულებთან ურთიერთობებში დამქირავებლებს სრული თავისუფლება მიანიჭა. ამან საქართველოს ნეო-

ლიბერალური რეფორმების გამტარებელი ქვეყნის იმიჯი შეუქმნა (მაგალითად, [13-14]). ამავდროულად, საკუთრების უფლების შელახვის უამრავი ფაქტი დაფიქსირდა [15], მსხვილი ბიზნესი მთლიანად მთავრობის მიერ კონტროლირებადი გახდა [16]; ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობისა და შესაბამისი სამსახურის გაუქმებამ ეკონომიკის მძლავრი მონოპოლიზაცია გამოიწვია [17], ხოლო მასობრივი კორუფციის გაქრობას, რაც ძირითადად მექრთამეობაში გამოიხატებოდა, ელიტარული კორუფციის შემაშფოთებელი მასშტაბები მოჰყვა [18-20]. თავისი ხასიათით ეს დარღვევები ნეობლშევიზმის სადარია, რის შედეგადაც თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკა ნეოლიბერალიზმისა და ნეობლშევიზმის სიმბიოზს წარმოადგენს [21; 22, გვ. 13].

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ევროკავშირმა საქართველოსათვის თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის შეთავაზების მზადყოფნა გამოავლინა [23], თუმცა წინასწარ რიგი პირობების შესრულებაც მოითხოვა. მათ შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბაზრის რეგულირების ევროპული ტიპის ანტიმონოპოლიური ინსტიტუტების იმპლემენტაცია და მოხმარებელთა უფლებების დაცვა, კერძოდ კი – სასურსათო უსაფრთხოების ნაწილში. სამწუხაროდ, სააკაშვილის მთავრობამ, ამ პირობების დაკმაყოფილების შეფერხების გზით [24], ევროკავშირთან მოლაპარაკებების პროცესის დაწყების გასაჭიანურებლად ძალა არ დაიშურა.

2009 წლის დასაწყისში შეერთებულ შტატებსა და საქართველოს შორის სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიას მოეწერა ხელი, რომელიც შეერთებული შტატების მხრიდან საქართველოსთვის თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევის შესაძლებლობას ითვალისწინებს [25]. ამ დრომდე ამ მიმართულებით, თუნდაც თემაზე მოლაპარაკებების დაწყების დონეზე, რეალური ნაბიჯები ჯერაც არ გადადგმულა.

ყოველივე ამის ფონზე აუცილებლად გასარკვევია ის ძირითადი მახასიათებლები, რითაც გამოირჩევა თანამედროვე ქართული ეკონომიკა.

თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკის მოდელი, სამწუხაროდ, დაფუძნებულია არა იმდენად წარმოების ზრდაზე, რამდენადაც მოხმარების სტიმულირებაზე, რამაც მრავალი უარყოფითი შედეგი გამოიწვია.

მოხმარების სტიმულირებამ ეკონომიკის რეალური სექტორის სათანადო განვითარების გარეშე მოიტანა ის, რომ იმპორტი ექსპორტს თითქმის 4-ჯერ აღემატება; ექსპორტის სტრუქტურაში კი 22% მსუბუქ ავტომობილებზე, ხოლო 8% ჯართზე მოდის. ამ დროს კი ცნობილია, რომ საქართველოში ავტომშენებლობა არ არსებობს, რაც იმას მეტყველებს, რომ ექსპორტის აღნიშნული 22% იმის შედეგია, რომ მეზობელ ქვეყნებში გაყიდვის მიზნით საქართველო მსუბუქი ავტომობილების შემომტანის საშუალებლო ფუნქციას ასრულებს. იმპორტისგან ექსპორტის მნიშვნელოვანი ჩამორჩენა და ის, რომ ექსპორტის 30%-ს საქართველოს ეკონომიკის რეალური სექტორის პროდუქტს არ წარმოადგენს, საქართველოს ეკონომიკის შედარებითი ჩამორჩენილობის დასტურია.

საქართველოს ეკონომიკის უფრო მოხმარებაზე, ვიდრე წარმოებაზე ორიენტაციის ფაქტს ისიც მოწმობს, რომ კერძო და სახელმწიფო მოხმარების ჯამური მოცულობა მთლიანი შიგა პროდუქტის 90%-ს შეადგენს (მაგალითად, [26, გვ. 80]).

წარმოების შედარებითი ჩამორჩენილობის პირობებში, მოხმარების ზრდას საზღვარგარეთიდან შემოდინებული ფულადი სახსრები უზრუნველყოფს: „ვარდების რევოლუციის“ პირველ წლებში ეს, უპირატესად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისა (მაგალითად, [27]) და საზღვარგარეთ მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეებისა და მათი ნათესავების ფულადი გზავნილების ხარჯზე ხორციელდებოდა [28].

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, როგორც წესი, უძრავ ქონებაში აკუმულირდებოდა, რაც მთლიანობაში ქვეყნის შიგნით დამატებით ფინანსურ რესურსს ქმნიდა. ძირითადად საბანკო სისტემით შემოდინებული ეს ფინანსური რესურსი ბინათმშენებლობის ზრდას უწყობდა ხელს, რომელიც, შესაბამისი სახელმწიფო კონტროლის არარსებობის პირობებში, კარგად ცნობილ „საფინანსო პირამიდის“ სისტემად იქცა [29, გვ. 72].

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ საქართველოს მრავალმა მოქალაქემ სხვადასხვა მიზეზით დატოვა ქვეყანა. ამჟამად საქართველოს მოქალაქეთა თითქმის 20% (მილიონზე მეტი) საზღვარგარეთ ცხოვრობს (მათ შორის – 2/3 რუსეთში, დანარჩენები კი ძირითადად საბერძნეთში, თურქეთში, უკრაინაში, აშშ-სა და ესპანეთში) [26, გვ. 81]. მხოლოდ საბანკო არხებით შემოსული ფულადი გზავნილების ოდენობა ყოველწლიურად 1 მილიარდ აშშ დოლარს აღარბეხს. ეს ფული ძირითადად პირველადი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად გამოიყენება.

დანაზოგების დაბალი მაჩვენებლიდან გამომდინარე, კომერციული ბანკების საკრედიტო რესურსების ზრდისა და შევსების ძირითად წყაროს ევროპულ საფინანსო ბაზრებზე აღებული სესხები წარმოადგენდა, რითიც, თავის მხრივ, ძირითადად საყოფაცხოვრებო ტექნიკის შეძენისა და სამშენებლო ბიზნესის დაკრედიტება ხდებოდა. მაგრამ, რადგან საქართველო საყოფაცხოვრებო ტექნიკას არ აწარმოებს, გამოდიოდა, რომ საქართველოს კომერციული ბანკების სამომხმარებლო კრედიტები ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარებას ამ ტექნიკის მწარმოებელ ქვეყნებში უწყობდა ხელს. მაშასადამე, საქართველოს საბანკო სექტორი მესამე ქვეყნების ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარების დაკრედიტებისთვის საზღვარგარეთიდან სასესხო საშუალებების მოზიდვის ფინანსური რგოლი აღმოჩნდა [29, გვ. 72-73].

ამრიგად, „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ საქართველოში ფინანსური რესურსების შემოდინების ზრდამ ახალი მოთხოვნა გააჩინა, თუმცა წარმოების განვითარებას ხელი ვერ შეუწყო.

გლობალური საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისის დაწყების შემდეგ საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინება მკვეთრად დაეცა. ეს 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომმაც განაპირობა. იმავდროულად, როგორც ამ ომში დაზარალებულ მხარეს, საერთაშორისო თანამეგობრობამ ფინანსური დახმარების სახით საქართველოს 5,8 მილიარდი აშშ დოლარი შესთავაზა [30], რამაც მას გლობალური საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისის ზეგავლენა შედარებით იოლად გადაატანინა.

ეკონომიკის რეალური სექტორის არასაკმარისად განვითარების გამო უმუშევრობის დონე საკმაოდ მაღალია. 13-15%-ის ფარგლებში მერყეობს (მაგალითად, [31, გვ. 53]), თუმცა ადგილობრივი და უცხოური არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული მოსახლეობის სხვადასხვა სოციოლოგიური გამოკითხვის მიხედვით, გამოკითხულთა 70% თავს უმუშევრად მიიჩნევს (მაგალითად, [32]). ეს პირველ ყოვლისა აიხსნება იმით, რომ სამუშაო ძალის 50-57% თვითდასაქმებულია (მაგალითად, [26, გვ. 78; 31, გვ. 53]) და მათი შრომით მოპოვებული შემოსავალი იმდენად დაბალია, რომ ადამიანები მსგავს სამუშაოს დასაქმებად ვერ აღიქვამენ.

თვითდასაქმებული მოსახლეობის 80% სოფლის მეურნეობის წილად მოდის. ამავე დროს, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული მთლიანი სამუშაო ძალის 54% მთლიანი შიგა პროდუქტის 8%-ზე ოდნავ მეტს ქმნის მხოლოდ. სოფლის მეურნეობის განავითარებლად საუკეთესო ბუნებრივ-კლიმატური პირობების მქონე საქართველოსთვის მოცემული ვითრება ნაკლებწარმოების

აგრარულ კრიზისზე მეტყველებს. თავის მხრივ, ეს გარემოება პასუხობს კითხვას, თუ რატომ მოდის სასურსათო კალათის 80% იმპორტულ საქონელზე.

საქართველოს სოფლის მეურნეობა კიდევ იმ მიზეზითაც დაზარალდა, რომ 2006 წლიდან რუსეთის მთავარმა სანიტარულმა ექიმმა, ვითომ და დაბალი ხარისხის საბაბით, ქართული წარმოშობის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რუსეთში შეტანა აკრძალა (მაგალითად, [33]).

ტურიზმის განვითარების სტიმულირებამ საქართველოში სურსათზე მოთხოვნილება გაზარდა, რაც აგრარული კრიზისის პირობებში მხოლოდ იმპორტის ზრდის ხარჯზე შეიძლება დაკმაყოფილდეს. მსოფლიო ეკონომიკაში აგვლაციური პროცესების გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში აგვლაციის ”იმპორტიც” მიმდინარეობს.

გასაკვირი არაა, რომ სიღარიბის ზღვარს მიღმა მოსახლეობის 40% ცხოვრობს, ხოლო თვითდასაქმებული მოსახლეობის 64%-ის შემოსავალი საარსებო მინიმუმს არ აღემატება [11, გვ. 61].

შექმნილ ვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივების სწორ გააზრებას და სათანადო ორიენტირების დასახვას.

ეკონომიკური განვითარების მოდელის ძიებაში (მაგალითად, [34-36]) საქართველო ფორმალურად – რეალურად გადადგმული ნაბიჯების გათვალისწინების გარეშე – აქტიურ პროპაგანდას უწევდა ევროპულ ორიენტაციას (მაგალითად, [37]). ამის ნათელი მაგალითია მთავრობის ქცევა ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევის საქმეში [38]. ამასთან, პრეზიდენტ სააკაშვილის აზრით, ეკონომიკური თვალსაზრისით საქართველო სინგაპურის მოდელის მიხედვით უნდა ვითარდებოდეს. საქართველოს ეკონომიკის ე.წ. „სინგაპურიზაციის“ გზაზე დაყენებით, სააკაშვილის მთავრობა სულ უფრო და უფრო აშორებდა საქართველოს ევროკავშირსა და, მთლიანობაში, ეკონომიკის მოწყობის ევროპულ ტიპს (მაგალითად, [39, გვ. 41; 40]).

2020 წლამდე ეკონომიკის განვითარების შესაძლო სცენარებიდან, ფორმალურად შესაძლებელია ზემოხსენებული მოხმარების მასტიმულირებელი ეკონომიკური პოლიტიკის შენარჩუნებაზე დაფუძნებული სცენარის გამოყოფა. 2012 წლის 1 ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნების შედეგების გათვალისწინებით, ამ სცენარის განხორციელების ალბათობა ფაქტობრივად ნულს გაუტოლდა, ვინაიდან არჩევნებში მილიარდერ ბიძინა ივანიშვილის ოპოზიციურმა კოალიციამ „ქართულმა ოცნებამ“ გაიმარჯვა. საარჩევნო კამპანიისას კოალიცია „ქართული ოცნება“, აკრიტიკებდა რა სააკაშვილის მთავრობის ეკონომიკური პოლიტიკის, აქცენტს ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარების სტიმულირებაზე აკეთებდა მოსახლეობის ღარიბი ფენის სოციალური მხარდაჭერის პარალელურად (მაგალითად, [41]). ბიძინა ივანიშვილი, ჩაუდგა რა სათავეში მის მიერვე ფორმირებულ მთავრობას, წინასაარჩევნო დაპირებების შესრულებას შეუდგა.

ახალი რეალიებიდან გამომდინარე უფრო რეალისტურად ბრიუსელთან მოლაპარაკებათა პროცესის დაჩქარების სცენარი გამოიყურება ევროკავშირთან თავისაუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევის მიზნით. ამის იმედს ახალი ხელისუფლების მიერ ანტიმონოპოლიური რეგულირებისა (მაგალითად, [17]) და მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ევროპული ტიპის სისტემის იმპლემენტაციის თაობაზე გაკეთებული განცხადებები იძლევა.

ანტიმონოპოლიური რეგულირება კონკურენციის განვითარებას შეუწყობს ხელს. ბიზნესში არაფორმალურ ჩარევაზე უართან ერთად, რაც „ქართული ოცნების“ ლიდერების მიერ არაერთხელ გაცხადებულა მკაფიოდ, სა-

ქართველოს ეკონომიკის დემონოპოლიზაცია ბიზნისის განვითარებისთვის დიდი ბიძგის მიმცემი გახდება.

ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევა არაუგვიანეს 2014 წლისა სავსებით რეალისტურია. ეს კი, თავის მხრივ, საქართველოს ეკონომიკის რეალურ სექტორში კერძო ინვესტიციების მოზიდვის პირობებს შექმნის, ვინაიდან სამუშაო ძალის შედარებითი სიახვე (ევროკავშირთან შედარებით), ბიზნისის რეგისტრაციის გამარტივებული სისტემა და არც თუ მაღალი გადასახადები (კვლავ ევროკავშირთან შედარებით), შესაძლოა საქართველოს ეკონომიკაში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის მასტიმულირებელი ფაქტორი აღმოჩნდეს. რადგან ამჟამად ევროკავშირის ეკონომიკა საქართველოს ეკონომიკას 2 000-ჯერ აღემატება (მაგალითად, [26, გვ. 83]), ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმი საქართველოს ეკონომიკას ბაზრის მასშტაბის გასაფართოებლად ხარისხობრივად უკეთეს პირობებს შეუქმნის.

თუკი საქართველოში ევროკავშირის ბაზრისთვის განკუთვნილი მაღალხარისხიანი პროდუქციის წარმოება დაიწყება, მაშინ, 2008 წელს თურქეთთან მიღწეული თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის გათვალისწინებით [42], წარმოებულ პროდუქციაზე მოთხოვნა თურქულ ბაზარსაც გაუჩნდება.

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების მოცემული სცენარი, რომელიც ეფუძნება ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმსა და ევროკავშირსა და თურქეთში ექსპორტის ზრდას, საკმაოდ რეალისტურად გამოიყურება.

გამომდინარე იქიდან, რომ შეერთებულ შტატებსა და საქართველოს შორის ზემოხსენებული ქარტიის ხელმოწერიდან ოთხი წლის თავზე თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის თაობაზე მოლაპარაკებათა პროცესი ჯერაც არ დაწყებულა, ასე ჩანს, რომ შესაბამისი შეთანხმება საუკეთესო შემთხვევაში 2020 წლისთვის თუ იქნება მიღწეული, რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს ეკონომიკაზე ამ ჰიპოთეტური შეთანხმების ზეგავლენა 2020 წლისთვის პრაქტიკულად უმნიშვნელო იქნება.

ნაკლებად ექვემდებარება პროგნოზებს რუსეთთან სავაჭრო ურთიერთობების სრული მასშტაბით აღდგენის შესაძლებლობა [43, გვ. 41], ვინაიდან ეს საკითხი უფრო პოლიტიკური, ვიდრე ეკონომიკური ხასიათისაა [44, გვ. 75-76]. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში საქართველოსა და რუსეთის წევრობა სულაც არ წარმოადგენს საკმარის პირობას ამ ქვეყნებს შორის ვაჭრობის საკითხების მოსაგვარებლად [45, გვ. 74]. ამ ვითარებიდან გამომდინარე, რუსეთთან სავაჭრო ურთიერთობების მოგვარების გათვალისწინება 2020 წლისთვის საქართველოს ეკონომიკის განვითარების პროგნოზში პრაქტიკულად შეუძლებელია.

რუსეთთან სრულმასშტაბიანი სავაჭრო ურთიერთობების ჩამოყალიბება, თავის მხრივ, აფხაზეთის ტერიტორიაზე გამავალი და ჯერ კიდევ 1992 წლის აგვისტოში გაჩერებული რუსეთსა და სომხეთთან საქართველოს დამაკავშირებელი ტრანსკავკასიური სარკინიგზო მაგისტრალის აღდგენის მიზანშეწონილობის საკითხს აქტუალურს ხდის (მაგალითად, [46, გვ. 189-191]).

ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევისა და მის ბაზაზე თურქეთთან სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოების რეალისტურ სცენარზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ 2013-2020 წლებში საქართველოში ეკონომიკის საშუალო ზრდა 5-10%-ს შედგენს. ამასთან, უფრო პესიმისტური – საშუალოდ 5%-იანი ეკონომიკური ზრდა – შესაძლოა გლობალური კრიზისული მოვლენებით, ხოლო უფრო ოპტიმისტური – საშუალოდ 10%-იანი ზრდა – მსოფლიო ეკონომიკის სტაბილური განვითარებით იყოს განპირობებული. ეს კი ნიშნავს, რომ მთლიანი შიგა პროდუქტი მოსახლეობის

ერთ სულზე 2020 წლისთვის 2011 წელთან შედარებით საუკეთესო შემთხვევაში 2,3-ზე მეტად გაიზარდება და მოსახლეობის ერთ სულზე 7 395,4 აშშ დოლარს შედაგენს (2011 წელს ეს მაჩვენებელი 3 215,4 აშშ დოლარს გაუტოლდა [47]).

საქართველოს ეკონომიკის შედარებითი უპირატესობების გამოსავლენად ჩატარებულმა კვლევებმა ცხადყო, რომ მისი ძირითადი სექტორებია: ტრანსპორტირება, უწინარეს ყოვლისა – ენერგეტიკული რესურსებისა, აგრეთვე – სოფლის მეურნეობა და კვების მრეწველობა, ჰიდროენერგეტიკა, ტურიზმი (მაგალითად, [26, გვ. 83; 48, გვ. 55]).

ბუნებრივია, რომ ზემოხსენებული ეკონომიკური ზრდა სწორედ რომ ამ სექტორების ხარჯზე მიიღწევა, სადაც საქართველო შედარებით უპირატესობას ფლობს.

ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარება, ევროპული ტიპის ახალი შრომითი კანონმდებლობის მიღება, აგრეთვე სათანადო სოციალური პოლიტიკა – ხელს შეუწყობს საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას.

მსოფლიო ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების დონის შესახებ მსოფლიო ბანკის მაჩვენებლებზე დაყრდნობით, 2020 წლისთვის ეკონომიკური ვითარება საქართველოში თითქმის ისეთივე იქნება, როგორც იგი ამჟამადაა ევროკავშირის ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა ბულგარეთი და რუმინეთი, მაგრამ უარესი, ვიდრე ლატვიასა და ლიტვაში [47].

წარმოდგენილი კვლევის საფუძველზე შესაძლებელია საქართველოს მთავრობისათვის შემდეგი რეკომენდაციების ფორმულირება:

- საქართველოს მთავრობისთვის პირველი რიგის ამოცანა ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევა და ყველა იმ პოტენციური შესაძლებლობის ამოქმედებაა, რასაც ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაცია მოიტანს. ამისათვის საქართველოს მთავრობის ეკონომიკურმა პოლიტიკამ ყურადღება ანტიმონოპოლიური რეგულირების ევროპული მოდელის პირობებში წარმოების განვითარებაზე, მომხმარებელთა უფლებების დაცვასა და შრომით ურთიერთობებზე უნდა გაამახვილოს.
- აშშ-სა და საქართველოს შორის სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ქარტიის ფარგლებში, აუცილებელია აშშ-სთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევაზე მოლაპარაკებათა პროცესის დაწყება. ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ აშშ-სთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის პირობები ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის პირობებთან არ შევიდეს წინააღმდეგობაში. ამისთვის ბრიუსელსა და ვაშინგტონს შორის შესაბამისი კოორდინაცია გახდება საჭირო ამ პროცესში თბილისის აქტიური ჩართვით.
- საქართველოს ახალმა მთავრობამ რუსეთის ბაზარზე ქართული ფირმების დაბრუნებას ხელი არ უნდა შეუშალოს. თვით ფირმებმა კი რუსეთის მთავარი სანიტარული ექიმის სამსახურს უნდა წარუდგინონ მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის ხარისხის დამადასტურებელი აუცილებელი დოკუმენტაცია, რომელსაც უნდა დაურთონ ამ საქონლის მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის ბაზარზე (აშშ, ევროკავშირის ქვეყნები, ჩინეთი, იაპონია და სხვ.) დაშვების მოწმობები. რუსეთის ბაზარზე მათი პროდუქციის დაშვებაზე მორიგი უარის შემთხვევაში კი საქართველოს მთავრობას ამ ფირმების ინტერესების დაცვა უკვე მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის ფარგლებში მოუწევს.

საქართველოს მთავრობის მიერ ამ რეკომენდაციების გათვალისწინება საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის გაფართოებას შეუწყობს ხელს, რაც

ქვეყნის საციალურ-ეკონომიკური განვითარებისთვის უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს. იმავედროულად, ყურადსადებია, რომ მოცემული რეკომენდაციების ხორცშესხმა რეალისტურია, როგორც საქართველოში არსებული ყველა შესაბამისი ფაქტორის, ისე საერთაშორისო თანამეგობრობის მხრიდან ჩვენი ქვეყნის დასახმარებლად გაცხადებული მზაობის გათვალისწინებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Papava V. *Economic Reforms in Post-Communist Georgia: Twenty Years After*. New York: Nova Science Publishers, 2013.
2. Папава В. “К вопросу о первом поколении посткоммунистических реформ в экономике грузии (ретроспективный анализ)”. *Кавказ и глобализация*, 2011, Том 5, Вып. 3-4.
3. Papava V. “The Georgian Economy: Problems of Reform”. *Eurasian Studies*, 1995, Vol. 2, No. 2.
4. ხადური ნ. “ეკონომიკური სისტემა საქართველოში”. წიგნში *ეუახლოვდებით ევროპას? ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკა საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში*. თბილისი: ეკონომიკის პრობლემების კვლევის ცენტრი, ფრიდრიხ ებერტის ფონდი.
5. Какулия М. “До и после введения лари: национальная валюта Грузии в ретроспективе”. В кн.: *Центральная Евразия: национальные валюты*, под ред. Э.М. Исмаилова. Стокгольм: SA&CC Press, 2008.
6. Papava V. “The Georgian Economy: From ‘Shock Therapy’ to ‘Social Promotion’”. *Communist Economies & Economic Transformation*, 1996, Vol. 8, No. 2.
7. Wang J.-Y. “From Coupon to Lari: Hyperinflation and Stabilization in Georgia.” *Caucasica. The Journal of Caucasian Studies*, 1998, Vol. 1.
8. Wellisz S. *Georgia: A Brief Survey of Macroeconomic Problems and Policies*. Studies & Analyses, Working Papers, No. 87. Warsaw: CASE, 1996.
9. Khaduri N. “Mistakes Made in Conducting Economic Reforms in Postcommunist Georgia”. *Problems of Economic Transition*, 2005, Vol. 48, No. 4.
10. Папава В. “Об основных макроэкономических индикаторах «Революции роз» в Грузии”. *Общество и экономика*, 2004, № 7-8.
11. მესხია ი. “ცხოვრების დონე და სიღარიბე საქართველოში”. *საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები*, 2008, მაისი.
12. *Fighting Corruption in Public Services. Chronicling Georgia’s Reforms*. Washington DC: The World Bank, 2012.
13. Gurgendize L. “Georgia’s Search for Economic Liberty: A Blueprint for Reform in Developing Economies”. *American Enterprise Institute for Public Policy Research, Development Policy Outlook*, 2009, No. 2, June, <http://www.aei.org/outlook/foreign-and-defense-policy/regional/europe/georgias-search-for-economic-liberty>.
14. Udensiva-Brenner M. “Kakha Bendukidze Analyzes Georgia’s Economic Strategy: How Georgia Handled Its Economy After the War and the Economic Crisis”. *At The Harriman Institute*, 2010, April 7, <http://www.harrimaninstitute.org/MEDIA/01716.pdf>.
15. *The Big Eviction. Violations of Property Rights in Georgia*. Tbilisi: Human Rights Information and Documentation Center, 2008, <http://www.humanrights.ge/admin/editor/uploads/files/Big%20Eviction.pdf>.
16. რიმპლი პ. *ვის ეკუთვნოდა საქართველოს 2003-2012 წლებში*. თბილისი: საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო, 2012.

- <http://transparency.ge/post/report/tsignis-%E2%80%9Evis-ekutvnoda-sakartvelo-2003-2012%E2%80%9C-prezentatsia>.
17. კონკურენციის პოლიტიკა საქართველოში. თბილისი: საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო, 2012, <http://transparency.ge/post/report/tig-aqveynebs-kvlevas-konkurenciaze-sakartveloshi>.
 18. Anjaparidze Z. “Georgian Government Questioned about Secret Funds”. *Eurasia Daily Monitor, The Jamestown Foundation*, 2006, Vol. 3, Issue 71, April 12, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Bsword%5D=8fd5893941d69d0be3f378576261ae3e&tx_ttnews%5Bany_of_the_words%5D=Anjaparidze%2C%20Zaal&tx_ttnews%5Bpointer%5D=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31572&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=864959a53b.
 19. გუჯარაიძე ნ., ბაეზაძე კ., გუჯარაიძე კ., მჭედლიშვილი რ., და კახაბერი რ. *სახელმწიფო ქონების პრივატიზების აგრესიული პოლიტიკა ანუ “პრივატიზება ქართულად”*. თბილისი: მწვანე ალტერნატივა, ღია საზოგადოება – საქართველო, 2007, <http://www.greenalt.org/webmill/data/file/publications/Privatizeba-Geo7.pdf>.
 20. გუჯარაიძე ნ. *სახელმწიფო ქონების პრივატიზების აგრესიული პოლიტიკა, ანუ “პრივატიზაცია ქართულად” – 2*. თბილისი: მწვანე ალტერნატივა, ღია საზოგადოება – საქართველო, 2010, http://www.greenalt.org/webmill/data/file/publications/PRIVATIZATION_REPORT_2010.pdf.
 21. პაპავა ვ. “პოსტრევოლუციურ საქართველოში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების პათოლოგიური ანატომია”. წიგნში: *საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები, ტომი 6*. თბილისი, “სიახლე”, 2008.
 22. დე ვაალი თ. *საქართველოს არჩევანი. მომავლის დაგეგმვა გაურკვევლობის პერიოდში*. ვაშინგტონი: Carnegie Endowment for International Peace, 2011, http://carnegieendowment.org/files/georgias_choices_georgian.pdf.
 23. *Extraordinary European Council, Brussels. 1 September, 2008, 12594/08. Presidency Conclusions*. Brussels: Council of the European Union, 2008, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/102545.pdf.
 24. *Georgia: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding*. September 9. Washington, DC: The International Monetary Fund, 2008, <http://www.imf.org/External/NP/LOI/2008/geo/090908.pdf>.
 25. “აშშ-საქართველოს ქარტია სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ”. *Civil.Ge*, 9 იანვარი, <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=20340>.
 26. სამსონი ი. “საქართველოს ეკონომიკის პერსპექტივები საშუალოვადიან პერიოდში”. *საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები*, 2008, თებერვალი.
 27. შმიდტი მ. “პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები საქართველოში: მოიტანს თუ არა შედეგს ინვესტიციების ხელშეწყობის აქტიური პოლიტიკა”. *საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები*, 2007, იანვარი.
 28. კაკულია მ. “შრომითი მიგრანტების ფულადი გზავნილები საქართველოში: მოცულობა, სტრუქტურა და სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტი”. *საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები*, 2008, ოქტომბერი.
 29. პაპავა ვ. *ნეკროეკონომიკის ზომბირება (გლობალური ფინანსური კრიზისის ზეგავლენა შავი ზღვის რეგიონის ქვეყნებზე)*. თბილისი: პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2010.

30. Papava V. “Post-War Georgia’s Economic Challenges”. *Central Asia-Caucasus Analyst*, 2008, Vol. 10, No. 23, November 26, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4991>.
31. თოქმაზიშვილი მ. “შრომის ბაზრის განვითარების სოციალურ-ეკონომიკური და ინსტიტუციური ასპექტები საქართველოში”. *საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები*, 2007, ივლისი.
32. “Unemployment the Major Problem in Georgia.” *The Messenger*, 2010, May 10 http://www.messenger.com.ge/issues/2102_may_10_2010/2102_econ_one.html.
33. Livny E., Ott M., and Torosyan K. “Impact of Russian Sanctions on the Georgian Economy”. *Georgia in Transition*, L. King, and G. Khubua, eds. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009.
34. Beridze T. “The National Economic Model and Globalization (the Case of Georgia)”. *Georgia in Transition*, L. King, and G. Khubua, eds. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009.
35. Gogolashvili K. “In Search of Georgia’s Economic Model”. *South Caucasus – 20 Years of Independence*. Tbilisi: Friedrich-Ebert-Stiftung. 2011, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/08706.pdf>.
36. სამსონი ი. “განვითარების გზის ძიება: საქართველოს ამოცანები”. *საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები*, 2006, № 4, მარტი.
37. Papava V., and Tokmazishvili M. “Becoming European. Georgia’s Strategy for Joining the EU”. *Problems of PostCommunism*, 2006, Vol. 53, No. 1.
38. Papava V. “The Essence of Economic Reforms in Post-Revolution Georgia: What about the European Choice?” *Georgian International Journal of Science and Technology*, 2008, Vol. 1, Issue 1.
39. Исраелян Я. “Экономика Южного Кавказа: сближение с Европой?”. *Кавказский акцент*, 2010, № 11.
40. Максоева В. “Не Сингапур, а Кипр!” *Кавказский акцент*, 2010, № 10.
41. Jones S. F. *Democracy in Georgia: Da Capo?* Cicero Foundation Great Debate Paper, 2013, No. 13/02, April, http://www.cicerofoundation.org/lectures/Stephen_Jones_Georgia.pdf.
42. Tsikhelashvili, K., Chkhutishvili I., Shergelashvili T., and Geybullayeva A. *Georgian–Turkish Free Trade Agreement 2008: Implications Two Years After*. Tbilisi: The European Initiative Liberal Academy Tbilisi, 2011, <http://iliablog2011.files.wordpress.com/2011/03/attachment.pdf>.
43. სილაევი ნ., და სუშენცოვი ა. *საქართველო არჩევნების შემდეგ და რუსულ-ქართული ურთიერთობების პერსპექტივები*. მოსკოვი: რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს საერთაშორისო ურთიერთობების სახელმწიფო ინსტიტუტი (უნივერსიტეტი), http://www.mgimo.ru/georgiareport/i/Silaev-Sushentsov_MGIMO-Georgia-Report_Geo.pdf.
44. Папава В. “Экономическая составляющая российско-грузинского конфликта.” *Кавказ и глобализация*, 2012, Том 6, Вып. 1.
45. პაპავა ვ. “საქართველო-რუსეთის ეკონომიკურ ურთიერთობათა ევოლუცია პოსტსაბჭოთა პერიოდში: განვლილი გზა და პერსპექტივები”. კრებულში: *რუსეთი და საქართველო: გამოხავლის ძიებაში*. თბილისი: საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი, 2011, http://www.gfsis.org/media/download/library/articles/RUSSIA_AND_GEORGIA_SEARCHING_THE_WAY_OUT_Georgian_Publication.pdf.
46. ისმაილოვი ე., და პაპავა ვ. *ცენტრალური კავკასია: გეოპოლიტიკური ეკონომიის ნარკვევები*. თბილისი, “დიოგენე”, 2007.

47. GDP Per Capita (Current US\$). *The World Bank*, 2013, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.
48. პაპაფილიძე ა. “მდგრადი ეკონომიკური ზრდის რისკები საქართველოში”. *საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები*, 2008, თებერვალი.

*ვლადიმერ პაპაფი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
წევრ-კორესპონდენტი, პაატა გუგუშვილის სახელობის
ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი
თამარ თაფლაძე
პაატა გუგუშვილის სახელობის
ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი*

**საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ძირითადი
ტენდენციებისა და კონსპექტივის შესახებ**

რეზიუმე

საქართველომ, თავისი დამოუკიდებლობის განმავლობაში ვერ შეძლო ისეთი ეკონომიკური სისტემის შექმნა, რომელიც სატბილური ეკონომიკური განვითარების საფუძველი იქნებოდა. იმედები ვერც იმ რეფორმებმა გაამართლა, რომლებიც “ვარდების რევოლუციის” შემდეგ გატარდა. შედეგად საქართველოში ჩამოყალიბდა ღარიბი ქვეყნის მომხმარებლური ეკონომიკის მოდელი. 2012 წლის ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნების ოპოზიციური ძალების მოგების შემდეგ ეკონომიკის კონკურენტუნარიანი რეალური სექტორის შესაქმნელად და გასავითარებლად ქვეყანას კიდევ ერთი შანსი მიეცა. ამისათვის აუცილებელია თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმის მიღწევა ევროკავშირთან (და შედარებით შორეულ პერსპექტივაში აშშ-თან), და რუსეთთან ვაჭრობის განახლება. ამ ამოცანების რეალიზაცია ახალი მთავრობის მხრიდან მიზანმიმართულ ქმედებებს მოითხოვს.

Владимир Папава

*доктор экономических наук, профессор,
член-корреспондент Нацландьной академии наук Грузии,
главный научный сотрудник Института экономики имени Паата Гугушвили*

Тамара Тапладзе

научный сотрудник Института экономики имени Паата Гугушвили

ОБ ОСНОВНЫХ ТЕНДЕНЦИЯХ И ПЕРСПЕКТИВАХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ГРУЗИИ

Резюме

За время своей независимости Грузии так и не удалось создать такую экономическую систему, которая была бы основой для стабильного экономического развития. Не оправдали ожидания и реформы, проведенные после «Революции роз». В итоге в Грузии сложилась модель потребительской экономики бедной страны. После победы на парламентских выборах октября 2012 года оппозиционных сил, у страны появился еще один шанс создания и развития конкурентноспособного реального сектора экономики. Для этого необходимо достижение режимов свободной торговли с ЕС (и чуть в отдаленной перспективе с США), и возобновление торговли с Россией. Реализация этих задач требует целенаправленных действий нового Правительства.

Vladimer Papava

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Principal Research Fellow at the Paata Gugushvili Institute of Economics*

Tamar Tapladze

Researcher at the Paata Gugushvili Institute of Economics

ON THE MAIN TRENDS AND PROSPECTS OF THE GEORGIA'S ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

During its independence Georgia could not develop such an economic system that would serve as the basis for sustainable economic development. Neither the reforms conducted after the Rose Revolution have met the expectations. In a nutshell a consumer economy, typical for poor countries, has emerged in Georgia. After the opposition won the Parliamentary elections of October 2012 the country has been presented with still another change to develop the economic sector based on real competition. For this to be archived it is indispensable to achieve free trade with EC (and with the USA, which is a remote possibility) and restore trade with Russia. To accomplish these objectives the new Government needs to channel its targeted efforts to this end.